אזלא ודלדלה ואין שואל ואין מבקש על מי יש להשען על אבינו שבשמים: בעקבות משיחא חוצפא יסגא ויוקר יאמיר הגפן תתן פריה והיין ביוקר ומלכות תהפך למינות ואין תוכחת בית וועד יהיה לזנות והגליל יחרב והגבלן ישום ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו וחכמות סופרים תסרח ויראי חטא ימאסו והאמת תהא נעדרת נערים פני זקנים ילבינו זקנים יעמדו מפני קטנים בן מנוול אב בת קמה באמה כלה בחמותה אויבי איש אנשי ביתו פני הדור כפני הכלב הבן אינו מתבייש מאביו ועל מה יש לנו להשען על אבינו שבשמים:

(גמ') אמר רב לא שנו אלא של מלח וגפרית אבל של הדס ושל וורד מותר ושמואל אומר אף של הדס ושל וורד אסור של קנים ושל חילת מותר ולוי אמר אף של קנים ושל חילת אסור וכן תני לוי במתניתיה אף של קנים ושל חילת אסור: ועל האירוס: מאי אירוס א"ר אלעזר טבלא דחד פומא רבה בר רב הונא עבד ליה לבריה טנבורא אתא אבוה תבריה אמר ליה מיחלף בטבלא דחד פומא זיל עביד ליה אפומא דחצבא או אפומא דקפיזא: בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות וכו': מאי עטרות כלות אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן עיר של זהב תניא נמי הכי איזהו עטרות כלות עיר של זהב אבל עושה אותה כיפה של מילת תנא אף על חופת חתנים גזרו מאי חופת חתנים זהורית המוזהבות תניא נמי הכי אלו הן חופת חתנים זהורית המוזהבות אבל עושה פפירית ותולה בה כל מה שירצה: ושלא ילמד את בנו יוונית: ת"ר כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה היה הורקנוס מבחוץ ואריסטובלוס מבפנים בכל יום ויום היו משלשלין דינרים בקופה ומעלין להן תמידים היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יוונית לעז להם בחכמת יוונית אמר להן כל זמן שעוסקים בעבודה אין נמסרין בידכם למחר שלשלו להם דינרים בקופה והעלו להם חזיר כיון שהגיע לחצי חומה נעץ צפרניו (א) נזדעזעה א"י ארבע מאות פרסה אותה שעה אמרו ארור אדם שיגדל חזירים וארור אדם שילמד לבנו חכמת יוונית ועל אותה שנה שנינו מעשה ובא עומר מגגות צריפים ושתי הלחם מבקעת עין סוכר איני והאמר רבי בא"י לשון סורסי למה אלא אי לשון הקודש אי לשון יוונית ואמר רב יוסף בבבל לשון ארמי למה אלא או לשון הקודש או לשון פרסי לשון יוונית לחוד וחכמת יוונית לחוד וחכמת יוונית מי אסירא והאמר רב יהודה אמר שמואל משום רשב"ג מאי דכתיב עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי אלף ילדים היו בבית אבא חמש מאות למדו תורה וחמש מאות למדו חכמת יוונית ולא נשתייר מהן אלא אני כאן ובן אחי אבא בעסיא שאני של בית ר"ג דקרובין למלכות הוו דתניא מספר קומי הרי זה מדרכי האמורי אבטולוס בן ראובן התירו (ב) לספר קומי שהוא קרוב למלכות של בית רבן גמליאל התירו להן חכמת יוונית מפני שקרובין למלכות: בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא כלה באפריון וכו': מ"ט משום צניעותא: משמת רבן יוחנן בטלה החכמה: ת"ר משמת רבי אליעזר נגנז ס"ת משמת רבי יהושע בטלה עצה ומחשבה משמת ר"ע בטלו זרועי תורה ונסתתמו מעיינות החכמה משמת רבי אלעזר בן עזריה בטלו עטרות חכמה שעטרת חכמים עשרם משמת רבי חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה משמת אבא יוסי בן קטונתא בטלו חסידים ולמה נקרא שמו אבא יוסי בן קטונתא שהיה מקטני חסידים משמת בן עזאי בטלו השקדנין משמת בן זומא בטלו הדרשנין משמת רשב"ג עלה גובאי ורבו צרות משמת רבי הוכפלו צרות: משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא: אמר ליה רב יוסף לתנא לא תיתני ענוה דאיכא אנא אמר ליה רב נחמן לתנא לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא:

הדרן עלך עגלה ערופה וסליקא לה מסכת סוטה

אולא ונולא. הולכים ודלים ומתגוללים: **בעקבות המשיח.** בסוף הגלות לפני ביאת משיח: **והיין ביוקר.** שהכל עוסקין במשתאות: (א)**ואין תוכחה.** אין לך אדם שיוכל להוכיח שכולם נכשלים בחטאות וכשמוכיחין אומר לו אתה כמוני: **ובית הוועד.** של חכמים יהיו לבית זונות שבטלו החכמים ואין לומד תורה ויהא חרב מאין איש ובעלי זימה מתגודדים שם מפני שחוץ לעיר היו בתי מדרשות שלהם: **גמ' של מלח ושל גפרית.** ענין עטרה עושין מאבן של מלח שהוא צלול כאבן הבדולח וקורין שליימי"א וצובעין אותה כמין ציורין בגפרית כמו שעושין בכלי זהב וכסף וקורין נאול"א: **חילת.** לישק"א כמין גומא הגדל במים: **טבלא דחד פומא.** זוג של עינבל אחד שמקשקשין בו לשיר בבית המשתאות: **טנבורא.** כך קורין אותו בלשון לע"ז טנבו"ר והוא עשוי דפנותיו עגולות כעין כפה וקושרין בדפנותיו חוטין של ברזל ושוטחין על פיו עור כשהוא לח ומותח והוא מתייבש שם מאליו וכשמכין עליו במקל דק הוא מוציא קול צלול ויש אומנין שיודעין להכות עליו מכה אחר מכה כסדר עד שנשמע כמין שיר: **מיחלף בטבלא דחד פומא.** זוג של עינבל שעושים בבית משתאות דומה לו בקול ואתי למעבד ההוא דגזור עליה: **קפיזא.** כלי מחזיק ג' לוגין: **עיר של זהב.** עטרה של זהב ועיר של זהב מצויירת עליה: **כיפה.** כמו כובע של צמר לבן שקורין פילטר"א: **זהורית המוזהבות.** טלית צבועה שני וכו קבועין טסי זהב עד שמעמידין אותה כמין כיפה: **אבל עושה הוא פריפיר.** כמין כיפה של מעגלי עץ כמו שאנו עושין ותולין בה צניפין ורדידי זהב כמו שאנו עושין: **חכמת יוונים.** לשון חכמה שמדברים בו בני פלטין ואין שאר העם מכירין בו: **מלכי בית חשמונאי.** שני אחים שהיו מתקוטטין על המלוכה הורקנוס ואריסטובלוס: **היה הורקנוס מבחוץ.** צר על ירושלים והביא עמו חייל רומיים: **משלשלים להם דינרי כסף בקופה.** מתרומת הלשכה לתמידים:

היה שם זקן אחד. מכפנים: **לעז להם.** לאותן שבחוץ: **נעץ צפרניו נזדעזעה.** מחמת המלך שבערה על חילול שמו: **ועל אותה שנה שנינו כו'.** שאותה שנה החריבו החיילות את הזרעים שסביבות מדינת ירושלים והוצרך להביא אותה שנה את העומר מגגות צריפים ובשאר השנים מצות העומר להביא מן הקרוב לירושלים כדכתיב (ויקרא כג) כרמל (ג) תקריבו שיהא הזרע לח והכל מלא ממנו וכשהוא בא מרחוק מתייבש ומתמעך ואין כל השבלת מלא מן הגרעין: **לשון סורסי.** קרוב הוא ללשון ארמי ואומר אני שזה לשון גמרת ירושלמי ואומות העולם קורין אותו לינג"א שוריי"א: **או לשון יווני.** שהיו קרובין לארץ יון ולשון יון יפה מזה והיה לו לספר בו: **מאי דכתיב** לא גרס אלא ר"ש קרא מקרא זה על עצמו ואמר שעליו נעולל את עיניו בבכי יותר מן הכל: **עוללה.** מגוללת את (ד) עיני: **לנפשי.** על נפשי מפני קורותיי: **מספר קומי.** שערו שלפניו ומניח בלורית מאחוריו: **מדרכי האמורי.** שהן מניחין בלורית לשם עבודת כוכבים: **נגנז ספר תורה.** שהיה בעל הלכות מפי שמועה הרבה וסדורות בפיו כאילו כתוב בספר כדאמר בסנהדרין (דף סח.) הרבה תורה למדתי מרבותיי ולא עוד אלא שאני שונה שלשת אלפים הלכות בנטיעות קישואין ושלש מאות בבהרת עזה: **עצה ומחשבה.** שהיה זהיר בדרשות ובקי בהלכות ובתשובת האפיקורסים ולהבין ברמזיהם כדאמרי' בפ"ק דחגיגה (דף ה:) כי נח נפשיה אמרו ליה רבנן מאי תהוי עלן ממינים אמר להן אבדה עצה מבני ישראל נסרחה חכמה של עובדי כוכבים: **זרועי תורה.** עומק סברא ולסמוך טעמי תורה שבעל פה על מדרשי המקראות ואותיות היתרים ולשונות המשתנים במקרא: **רבי אלעזר בן עזריה.** עשיר הוה כדאמרי' (שבת דף נד:) תריסר אלפי עגלי הוה מעשר מעדריה כל שתא: **דאיכא אנא.** שאני ענוותן:

הדרן עלך עגלה ערופה
וסליקא לה מסכת סוטה

עין משפט נר מצוה

ז א ב מיי' פ"ה מהל' תעניות הלכה יד סמג עשין מד"ס ג טוש"ע א"ח סימן תקס סעיף ד:

ח ג מיי' פ"ה מהל' נ"מ הלכה ט סמג עשין סו טוש"ע ח"מ סי' תט סעיף ב:

ט ד מיי' פי"א מהל' ע"ז הלכה א סמג לאוין ג טוש"ע יו"ד סי' קעח סעיף א:

י ה מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף ג:

◆

מוסף רש"י

בעקבות משיחא. סופי גלות המשיח (תהלים פט נב). **יוקר יאמיר.** פי' ויתייקר יעוות, שלא יכבדו זה את זה, יקר כבוד, ל"א ויוקר יעוות, מכובד שבהן יהא עוותן ורמאי. מ"ר (סנהדרין צז.). **הגפן תתן פריה והיין ביוקר.** ואע"פ כן יהיה היין ביוקר, שלא יהיה ברכה בפירותיו, ל"א שיהיו כולן עוסקין אחר היין ומשתכרין ומתייקר היין אע"פ שרוב היין בעולם (שם). **בית הוועד.** מקום שתלמידי חכמים מתוועדין שם ללמוד תורה (שם). **והגבלן.** מקום שכך שמו. **ישום** ישתומם (שם). **ואנשי הגבול.** אנשי גבול ארץ ישראל, ל"א אנשי גזית, סנהדרין (שם). **נערים ילבינו פני זקנים.** כלומר יחפרו ויביישו אותם (שם). **זקנים יעמדו מפני קטנים.** לכבדם, והיינו דאמרינן בעקבות המשיח חוצפה יסגא (שם). **בת קמה באמה.** לחרפה ולביישה (שם). **פני הדור כפני הכלב.** דדמיין ממש לכלב, ל"א כפני הכלב שלא יתביישו זה מזה (שם). **טבלא דחד פומא.** והוא זוג המקשקש (גיטין ז. נדה כא.). **הורקנוס כו' ואריסטובלוס.** אחים היו ומריבין על דבר המלוכה (ב"ק פב:). **היו משלשלין דינרין בקופה.** אותם שבפנים מורידין מעל החומה דינרין מתרומת הלשכה בקופה לאותן שבחוץ לקנות תמידין (שם). **היה שם זקן אחד.** מכפנים (מנחות סד:). **חכמת יונית.** רמיזות (שם). **נעץ צפרניו.** תקעו, שכן דרך חזיר כשגוררין אותו (ב"ק פב:). **ועל אותה שעה שנינו.** במנחות (סד:) **מעשה ובא עומר מגגות צריפים.** שהיה רגיל לבא מן הקרוב לירושלים, אותה שנה בא מגגות צריפין רחוק מירושלים, לפי שהחריבו בני המצור את תבואות השדה (ב"ק פב:) שאותן החיילות החריבו כל סביבות ירושלים (מנחות סד:). **מבקעת עין סוכר.** שם מקום (ב"ק פב:). **אי לשון יוונית.** הוא לשון נאה, ופורסי לשון גלעג הוא (שם פג.). **אי לשון פרסי.** לשון נאה מארמי, בארץ ישראל הסמוכה ליון נקט יוני, ובבבל הסמוכה לפרס נקט לשון פרסי (שם). **וחכמת יוונית.** בני פלטין הקרובים למלכות מספרין בה (שם). **עיני עוללה לנפשי.** לא גרסינן מאי דכתיב, כלומר כך אמר רבן שמעון, קורא אני על עצמי המקרא הזה שיש עלי לעולל עיני בבכי ודמעה מכל משפחות העיר (שם). **אלף ילדים.** בחורים (שם). **מספר קומי.** לפניו כמלת (שם). **מדרכי האמורי.** שמספרים מלפניהם ומשיירין בלורית מאחריהן, ל"א דרך רומיים לגלח שער שלמעלה מן האזן, כמשובת הגלחים (שם). **לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא.** רב נחמן בר יצחק מחסידי בבל (מגילה כח.).

הדרן עלך עגלה ערופה וסליקא לה מסכת סוטה

מסורת הש"ס

א) [גי' ע"י ומטולה וכ"ה ברש"י שלפנינו], ב) סנהדרין צז., ג) ס"א ויוקר יעוות [עי' סנהדרין צז. וברש"י שם], ד) [סנהדרין צז.], ה) [בע"י הגירסא גדולים], ו) רש"א מ"ז, ז) [תוס' פט"ו ע"ש], ח) ב"ק פב: מנחות סד:, ט) [נ"ל רבי יוסי], י) ב"ק פג. [גיטין נח. ע"ש ול"ע ולפי גירסת רש"י ניחא], כ) [עי' תוס' ע"ז לג. ד"ה אבל], ל) [תוס' פט"ו], מ) (והמלכות השולטת על רוב העולם תהא למינות נמשכים אחר טעות שלו [ישו] ותלמידיו נקראו מינים. העתק מדפוס אמשטרדם ישן), נ) בס"א: המינין,

◆

תורה אור השלם

1. עֵינִי עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי: איכה ג נא
2. עֲטֶרֶת חֲכָמִים עָשְׁרָם אִוֶּלֶת כְּסִילִים אִוֶּלֶת: משלי יד כד

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' נעץ צפרניו בחומה נזדעזעה א"י ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה אותה שעה כצ"ל וכן ברש"י: (ב) שם התירו לו לספר קומי: (ג) רש"י ד"ה ועל אותה וכו' לירושלים כדכתיב כרמל תקריב נ"ב עיין במנחות דף פ"ד: (ד) ד"ה עוללה מגוללת את עיני לנפשי:

◆

גליון הש"ס

גמ' א"ל רב נחמן לתנא לא תיתני. עיין מגילה דף כח ע"ב רש"י ד"ה רבנ"י:

◆

לעזי רש"י

שליימי"א [שיי"ל יימ"א]. מלח הסלע (כגון מלח סדומית).
ואול"א [ניאיל"א]. תצריב שחור.
לישק"א. כריך (צמח).
טנבו"ר. תוף.
פילטר"א [פילטריי"ן]. כובע לבד.
לינג"א שוריי"א [לינג"א שוריא"ה]. השפה הסורית.